

İSLAM KÜLTÜRÜNDE MİHRAB KİTABELERİ

Fatma ÖZDEMİR

© Copyright 2020

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

*Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince 2245-Y1-10 Nolu Proje Olarak Desteklenmiştir.

ISBN

978-625-710-622-1

Kitap Adı

İslam Kültüründe Mihrab Kitabeleri

Yazar

Fatma ÖZDEMİR

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Sonçağ Matbaacılık

Bisac Code

REL037060

DOI

10.37609/akya.797

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Mihrab camiye giren herkesin ilk dikkatini çektiği mekân olmasına karşılık, bu yapı biriminde kullanılan yazılarla ilgili özel bir çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki dini mimari ile ilgili yayınlarda, özellikle camileri konu alan eserlerde mutlaka yapının mihrabından bahsedilir. Ancak bu yayınlarda mihrab yazılarına yer verilmez, genellikle mihrabın biçimsel yapısı ele alınır. Bu alandaki eksikliği gidermek için yaptığımız bu çalışmada birçok zorlukla karşılaştık. Bu zorlukların başında malzemeye ulaşma sıkıntısı gelmektedir. Çünkü yapılarla ilgili fotoğrafları yayınlarda ve internet dünyasında bulabilirken yazıları okunabilecek yüksek çözünürlüklü fotoğraflara ulaşmak ciddi sıkıntı oluşturdu. Bu nedenle bazı şehirlere seyahat edilerek yapılar yerinde incelenmiştir.

Çeşitli dönemlerde ve medeniyetlerde, önemli yapılarda kullanılan mihrab yazılarının genel değerlendirilmesinin ele alındığı çalışmamızda konular üç bölüm altında ele alınmıştır. Birinci bölümde mihrabın tanımı ve geçirdiği süreç anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise mihrablarda görülen ayetlerin ve diğer yazıların çözümlenmesi tefsirlerden ve diğer bazı kaynaklardan yararlanılarak yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca tespit edilen bu yazıların hangi yapıda ve ne şekilde kullanıldığı belirtilmiştir.

Genel değerlendirmenin yapıldığı üçüncü bölümde de mihrab yazılarının kullanım biçimleri incelenmiştir. Bu başlıkta yazılar kuşak, kemer, rozet, bordür, kavsara, sütunçe, nişin alt kısmı, tepelik ve alınlık olarak kullanıma göre sınıflandırılmıştır.

Bu çalışmada bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Bahattin YAMAN'a teşekkürü borç bilirim.

Fatma ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM

Mihrab ve Mihrab Mimarisi	5
A-Mihrabın Tanımı.....	5
B-Kuran-ı Kerim’de Mihrab	6
C-Mihrabın Tarihçesi ve Mimarisi.....	7

2. BÖLÜM

Mihrablarda Kullanılan Yazılar	11
A-Mihrablarda Kullanılan Ayetler	11
1- Fatıha Suresi.....	11
2- Bakara Suresi 144. Ayet	14
3- Bakara Suresi 255. Ayet (Ayetü’l Kürsi).....	18
4- Bakara Suresi 256. ve 257. Ayetler	23
5- Bakara Suresi 286. Ayet (Amenerrasûlü)	24
6- Ali İmran Suresi 16. ve 17. Ayetler.....	26
7- Ali İmran Suresi 18. ve 19. Ayetler.....	28
8- Ali İmran Suresi 37–41. Ayetler	31
10- A’raf Suresi 31. Ayet	38
11- Tevbe Suresi 18. Ayet	40
12- Tevbe Suresi 19. Ayet	43
13- Tevbe Suresi 108. Ayet.....	45
14- Hud Suresi 114. ve 115. Ayetler.....	47
15- İbrahim Suresi 38–41. Ayetler.....	50
16- İsra Suresi 1. Ayet	52
17- İsra Suresi 36–38. Ayetler.....	54
18- İsra Suresi 78. ve 79. Ayetler	56
19- İsra Suresi 84. Ayet.....	59
20- Enbiya Suresi 107. Ayet	60
21- Hacc Suresi 29. Ayet.....	63

22- Hacc Suresi 77. Ayet.....	65
23- Mü'minun Suresi 1. ve 2. Ayetler	67
24- Nur Suresi 36. ve 37. Ayetler.....	69
25- Zümer Suresi 53. Ayet	71
26- Ahkâf Suresi 31. Ayet.....	73
27- Fetih Suresi 1–11. Ayetler	75
28- Fetih Suresi 29. Ayet	79
29- Rahman Suresi 27. Ayet	82
30- Haşr Suresi 20–24. Ayetler	83
31- Cum'a Suresi 9–11. Ayetler	87
32- Kalem Suresi 4. Ayet.....	91
33- Cin Suresi 17. ve 18. Ayetler	92
34- İhlâs Suresi	97
B-Mihrablarda Kullanılan Ayet Dışındaki Yazılar	100
1-Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şahadet	100
2-Esma-i Hüsnâ	102
3-Besmele.....	104
4-Tekbir	105
5-İnşa Kitabesi.....	107
6-Hz. Peygamber ve Sahabe Sözleri	109

3. BÖLÜM

Mihrablarda Yazıların Kullanım Yerleri ve Biçimleri	111
A-Alınlıkta Kullanılan Yazılar.....	111
B-Bordürde Kullanılan Yazılar.....	115
C-Kuşakta Kullanılan Yazılar	118
D-Nişin Alt Kısımında Kullanılan Yazılar.....	120
E-Rozette Kullanılan yazılar.....	123
F-Kemerde Kullanılan Yazılar	124
G-Tepelikte Kullanılan Yazılar	125
H-Kavsarada Kullanılan Yazılar	126
I-Sütunçede Kullanılan Yazılar	127
Sonuç.....	129
Kaynaklar.....	135

KAYNAKLAR

- Akkuş vd., 2005 :Ahmet Akkuş, İbrahim Dıvarcı, Feyzi Şimşek, *Konya'daki Beylikler Dönemi Eserleri Fotoğraf Albümü*, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları No:16, 1. Baskı, Konya, Haziran, 2005.
- Arık, 2007 : M. Oluş Arık, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, "Anadolu Selçuklu Toplum Hayatında Çini" s. 29-69, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Arpaguş, 2002 : Hatice Kelpetin Arpaguş, "Kelime-i Tevhid" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, ss. 214-215, Ankara, 2002.
- Arseven 1971 : Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- Arseven, 1966 :Celal Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, 5 cilt, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1966.
- Aslanapa, 1999 : Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 1999.
- Ayıntabi, 1957 : Mehmet Efendi Ayıntabi, *Tıbyan Tefsiri*, Bütün Kitabevi, İstanbul, 1957.
- Ayvansaraylı, 1987: Hafız Hüseyin Ayvansaraylı, *Camilerimiz Ansiklopedisi*, Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1987.
- Bakırer, 2000 : Ömür Bakırer, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mıhrabları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- Blair vd., 2007 :Sheila Blair, Jonathan Bloom; *İslam sanatı ve mimarisi* "Müslüman Moğollar: Moğol istilalarından ilhanlılara", Yayına Hazırlayanlar: Markus Hattstein, Peter Delius; Literatür Yayıncılık, s. 395, Türkçe Basım, 2007.
- Brend, 1991 :Barbara Brend, *İslamic Art*, Harvard Universty Press, s. 99, Cambridge-Massachusetts, 1991.
- Buhari ty. : Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail bin İbrahim el-Buhari, *Sahh-i Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ty.
- Burckhardt, 2005 : Titus Burckhardt, *İslam Sanatı Dil ve Anlam*, (çvr: Turan Koç), Klasik Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bursalı, 1982 : M. Necati Bursalı, *Ayet ve Hadislerle Kur'an'ın ve Surelerin Faziletleri*, Çile Yayınları, İstanbul, 1982.
- Can, 2006 : Yılmaz Can, - Recep Gün; *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2006.

- Cantay, 1992 : Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüş-şifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı 61, Ankara, 1992.
- Çal, 2000 : Halit Çal, *Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Darimi, 1966 : Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi, *Sünen-i Darimi*, Fedailül Kur'an, Medine, 1966.
- Darimi ty. : Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi, *Sünen-i Darimi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ty.
- Diez vd., 1955 : Ernst Diez, Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No:627, İstanbul, 1955.
- Enderlein 2007 : Volkmar Enderlein, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, "Suriye ve Filistin: Emevi Halifeliği", Yayına Hazırlayanlar: Markus Hattstein, Peter Delius; Literatür Yayıncılık, s. 71, Türkçe Basım, 2007.
- Erzincan, 2005 :Tuğba Erzincan, "Mihrab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 30, ss. 30-37, İstanbul, 2005.
- Eskici, 2001 :Bekir Eskici, *Ankara Mihrabları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2578, Ankara, 2001.
- Gierlichs, 2007 Joachim Gierlichs, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, "Anadolu Selçukluları", çev: Nurettin Elhüseyni, Literatir Yayıncılık, Türkçe Basım, 2007.
- Gonnella, 2007 :Julia Gonnella, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, "Suriye, Filistin ve Mısır: Eyyubiler, Memluklar ve Haçlılar", Yayına Hazırlayanlar: Markus Hattstein, Peter Delius; Literatür Yayıncılık, s.174, Türkçe Basım, 2007.
- Hicazi, 1988 : M. Mahmut Hicazi, *Furkan Tefsiri*, İlim Yayınları, İstanbul, 1988.
- Hourticq, 1940 : Louis Hourticq, *Sanat Şaheserleri*, çev: Burhan Toprak, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 3 cilt, İstanbul, 1940.
- Işık, 2005 : Emin Işık, "Fatıha Suresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, s. 252-255, İstanbul, 2005.
- İbni Kesir, 1984 :İbni Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı yayınları, 16 cilt, İstanbul, 1984.
- Kadı Beydavi : Kadı Beydavi, *Beydâvî Haşiyesi*, 5 cilt.
- Ebu Müslim, 1968 : Ebu'l-Hüseyn Müslim ibn'l Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbüri, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, Terc. Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, 8 cilt, İstanbul, 1968.
- Karaman vd., 2006: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümü, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5 cilt, Ankara, 2006.

- Koçyiğit, 1984 : Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, ,
- Kur'an-ı Kerim : Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kurtubi, ty. : İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, İstanbul.
- Mevdudi, 1996 : Ebu'l Al'a Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, İnsan Yayınları, İkinci Baskı, 7 cilt, İstanbul, 1996.
- Mukatil, 2006 : Mukatil bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, Tahkik: Dr. Abdullah Mahmud Şehhate, Tercüme: M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, 4 cilt, İstanbul, 2006.
- Ögel, 1987 : Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1987.
- Ramazanoğlu, 1995: Gözde Ramazanoğlu, *Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Razi, 1991 : Fahreddin Razi, *Tefsir-i Kebir*, Akçağ Yayınları, 23 cilt, Ankara, 1991.
- Sabuni, 1981 : Muhammed Ali Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, Beyrut, 1981.
- Sabuni, 1992 : Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Seyyid Kutub, 1971: Seyyid Kutub, *Fizilal-il Kur'an*, Hikmet Yayınevi, 16 cilt, İstanbul, 1971.
- Sözen vd., 1975 : Metin Sözen, Rüçhan Arık, Zeynep Çelik; *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975.
- Taberi, 1995 : Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Ümit Yayıncılık, 6 cilt, İstanbul, 1995.
- Taberi, 1996 : Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Hisar Neşriyat, 9 cilt, İstanbul, 1996.
- Tanman, 1996 : Baha Tanman, *Bursa'da Osmanlı Mimarisi*, Bursa, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Tirmizi ty. : Ebu İsa Muhammed bin İsa bin Sevre, *Sünen-i Tirmizi Tercümesi*, Tercüme: Osman Zeki Mehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, ty., 6 cilt
- Topaloğlu, 1995 : Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 11, ss. 404-418, İstanbul, 1995.
- Toptaş, 1993 : Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, 8 cilt, 1993.
- Turani, 2006 : Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

- Tüfekçioğlu, 2001 : Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Vaughan, 2007 : Philippa Vaughan, *İslam Sanatı ve Mimarisi*; "Hint Alt Kıtası: Delhi Sultanlığı'ndan Babürlü İmparatorluğu'na", Yayına Hazırlayanlar: Markus Hattstein, Peter Delius; Literatür Yayıncılık, s. 460, Türkçe Basım, 2007.
- Vehbi, 1966 : Konyalı Mehmed Vehbi, *Hülasat'ül Beyan*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.
- Yazır, 1996 : Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştiren: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Mahmut Özakkaş, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1996.
- Yazır, 1984 : Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Kitapevi, 9 cilt, İstanbul, 1984.
- Yazır, 2009 : Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Tashih: Enes Kazım Bilgin, Tuva Yayın Dağıtım, İstanbul, 2009.
- Yeğen, 1993 : Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri, 1993.
- Yetkin, 1954 : Suut Kemal Yetkin, *İslam Sanatı Tarihi*, Güven Basımevi, Ankara, 1954.
- Yıldırım, 1992 : Suat Yıldırım, "Besmele" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, ss. 529-532, İstanbul, 1992.
- Zebidi, 1974 : Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l Latifi'z Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Üçüncü Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974.

www.aksehir.bel.tr

www.archnet.org

www.kayseriden.biz

www.afyonkulturturizm.gov.tr